

MENEDJMENT PA 'NININ' JARATILIWI HA'M RAWAJLANIWI

Kazaxbaeva Mexriban Jamalatdin qizi

Ajiniyaz atindagi NMPI Pedagogika fakulteti mektep menedjmenti

1-kurs student

Aytmuratova Albinur Xalmurat qizi

Ajiniyaz atindagi NMPI Pedagogika fakulteti mektep menedjmenti

1-kurs student

Quwani'shbaeva Gu'lzada On'g'arbay qizi

Ajiniyaz atindagi NMPI Pedagogika fakulteti mektep menedjmenti

1-kurs student

Annotaciya: Menedjment yag'niy basqariwdin' payda boliwi,basqariwdin' o'zine ta'n qasietleri.F.Teylor,A.Fayol,Fredmund Malik ilimpazlardin basqariw jo'nelisine qosqan u'lesleri haqqinda

Tayanish sozler: Menedjment, menejer, ilimiy menedjment, basqariw, sholkemlestiriw, marketing, innovaciya

Hazirgi rawajlanip atirgan mamleketimizde harbir qanige oz jolin tanlap algan,sonin menen birge oz jolina tusip kete almay atirganlarda bar.Insan ushin bir narse turtki bolsa gana jumisin waqitti izde qaldirip islep taslaydi.Insanlardin an'ina shekem jetkerip baratugin sonday kasip bar bul "Menejer".

Menedjment-(english,management)basqariw,sholkemlestiriw,basqariw haqqindagi pan.Menedjmenttin jagdayi islep shigariw natiyjeliligine,texnika ham texnologiya darejesi ham de jumisshi kushinin sapisina tasir korsetedi.Menedjment paninin mazmuni basqariw dizimi ham basqariw obykti arasinda oz-ara munasibet bolip,onin tiykargi waziypasi basqariwdin zamanagoy usillari,basshiliq sirlarin uyreniwden ibarat.Basqariw-tanlaw,qarar qabil etiw ham onin orinlaniwin baqlaw procesi.Tiykargi maqseti:bazar munasibetleri sharayatinda barliq buwinlarinda isley alatugin joqari qanigeli basqariwshilardi tayarlawdan ibarat.Menedjment tariypi ham kolemi boyinsha qarawlarga tomendegiler:

Anri Fayol "Basqariw-bul boljaw ham joybarlaw,sholkemlestiriw,buyriq beriw,muwapiqlastiriw ham baqlaw bolip tabiladi".Fredmund Malik "Resurslarin paydaliqqa aylandiriw retinde belgileydi.Menedjment islep shigariw faktorinan biri retinde mashinalar,materiallar ham pullardi oz ishine aladi".Ghislain Deslandes "Natiyjege erisiw ushin basim astinda bolgan ham subyektiv,shaxslarara,institucional ham atirap-ortaliq darejesine isleytugin ush ret sheklew,eliklew ham oyda sawlelendiriw kushine iye halsiz kush".Piter Druker(1909-2005)-menedjmenttin

tiykargi waziypasin eki qiyli:marketing ham innovaciya dep esaplagan.Basqariw adamlar menen birge payda bolgan.Miynetti sholkemlestiriw ham kooperaciyalaniw procesinde jumisin erkin turine ajralgan.Bul adamlardin socialliq islep shigariwdagi jumisin sholkemlestiriw ham muwapiqligin zarurligi menen tiykarlagan.Bunda olardan biri basliq,yagniy basqariwshilar,basqalari bolsa basqariliwshilar boladi.Basqariw maselesi birinshi bolip sheshim tawiwga ayyemgi misrliliq bolgan.Alti minga jaqin jillar aldin olar adamlar jumisin maqsetge joneltirilgen halda sholkemlestirgen ham rejelestirgen jane natiyjesin baqlaw zarurligin tan algan, ham de basqariwshi oraylastirmasligi haqqinda maseleni qoyganlar.Eramizga shekem 20-asirde Misirga qonsi Babilonda padshah Xamurapi basqariw ham baqlaw zaruriyati ushin sopol kestelerine kommerciya pitimleri haqqindagi magliwmatlar ham ayyemgi Shumeriya nimamlari jazilgan,bul yaki ol basqariw ameliyati bar ekenliginen derek beredi.Putkil dunyada "Mektepti ilimiy sholkemlestiriw" ati menen ken ataqli bolgan bul mekteptin juzege keliwi ham rawajlaniwi 20-asirdin baslarina tuwri keledi.Bul mekteptin basinda amerikaliq injener-izertlewshi F.Teylor (1850-1915),ol ozinin kundelik jumisinda onimdarliq ham natiyjelilikti asiriw maqsetinde islep shigariw ham miynetin aktivlestiriw maslesin sheshken.Onin talimi menedjment zamanagoy koncepciyasinin tiykargi teoriyalik mektebi bolgan.Bul mekteptin kozge koringen wakilleri: L.Gilbert,F Gilbert,G.Imerson,A.Gactevler.F.Teylor oz atin putkil dunyaga belgili qilgan tomen degi kitaplardi jazgan. "Kelisiw dizimi"(1895) "Cex menedjmenti"(1903) ham "Ilimiy menedjment principleri"(1911). F.Teylor oz doretpelerinde kapital ham miynet maplerin birge qosiw,"Kapitalistik karxanalarda sheriklik filosofiyasi" amelge asiriwda hareket qilgan.Ol tarepinen islep shigilgan miynetti usil turli mamleketler basqariwshilarında ulken filialiqlash oyatqan.Ilimiy basqariw mektep menejmentti ilimiy mektep eken.Basqariw haqqındağı ilmni rawajlanıwı F.Djilbert hám L.Djilbert atlar menen baylanıslı. Olar miynet háreketi salasında izertlewler alıp bardı, xronometraj usılların sholkemlestirdi,jumis jayın sholkemlestiriwdıń ilimiy principlerin islep shıgıldı.Sonıń menen birge, 1916-jılǵa kelip bul izertlewlerde bir pútkil jónelis qalıplesti: bir neshe at penen atalatuǵın — «ilmiy menejment», «klassik», «tradicion» birinshi ilimiy mektep.«Basqariw mektep» klassik mekteptiń joqarı tekshesi esaplanadı. Ol menejmenttiń roli hám funksiyalarına bolǵan sorawlar menen shuǵıllanadı. Basqariwshınıń jumıs mánisi anıqlangannan son, basqariwdıń nátiyjeli usılların anıqlap alıwımız múmkin edi.Evropa ilimiy menejment mektep baǵdarında XIX ásir aqırı — XX ásirdeń 20 -jıllarında eń ataqlı shaxs A.Fayol(1841—1925) bolǵan.A.Fayol ilimiy menejment koncepsiyaların rawajlantirdi hám tereń úyrenip shıqtı. Olardan birinshisi — basqariw funksiyalarǵa tiyisli másele, olardı 6 gruppǵa ajratdı:

1. Administrativlik iskerlik: joybarlaw, sholkemlestiriw, basshılıq hám muwapiqlastırıw.

2. Isbilermenlik penen baylanıslı iskerlik: satıp alıw, satıw, almaslaw.
3. Texnikalıq-islep shıǵarıw iskerligi.
4. Finans iskerligi.
5. Qorǵaw menen baylanıslı iskerlik yaǵnıy, qawipsizlik texnikası.
6. Qadaǵalaw iskerligi.

Ékinshisi—jumısshılarda social, texnikalıq, shólkemlestirilgen optimal baylanıslıw haqqında jaǵday.

Úshinshi — menejmenti shólkemlestirilgen jáne social-psixologiyalıq funksiyaların anıqlawshı 14 izbe-izlilikdegi principiardi islep shıǵarıw.

Tórtinshi — ol óndiriste social másele hám hakimshiliktin jeke pazıyletlerine úlken áhmiyet berer edi. Bul ideyanı óndiriste A. Fayoldi (1841—1925) úlesi úlken bolıp tabıladı. Ol pútkil basqarıw procesin 5 tiykarǵı funksiyalarǵa boldı, olardan biz elege shekem shólkemdi basqarıwda paydalanıp kelamiz: joybarlaw, shólkemlestiriw, saralaw, kadrlardı tańlaw, basshılıq hám qadaǵalaw. Búgingi kúnde basqarıw ılım ining m odel hám usılları tómendegi maselelerdi sheshiwde isletiledi: qalalarda transporttı basqarıw hám aeroportlarda háreket kestesin optimizaciyalawda, universitetlerde klass hám auditoriyalar jumıs kestelerin dúziwde, superm qorǵan-saray etiwde hám onimlerdi en jańa túrlerin óndiriste, hár qıyıl onimlerdin en jana reklamasına qarejetlerin bóliwde ápiwayı tamiynlewdi, joybarlawda, zavodta hár qıyıl onimlerdi islep shıǵarıw ushın ásbap-úskeneler hám miynet resursların bólistiriwde, máwsimge beysbol boyınsha joqarı liganıń o 'yin kestesin dúziwde hám t.b.

Juwmaqlap aytqanda hazirgi kúnde harbir jumıs ornında rejelestiriw, jobalastiriw, shólkemlestiriw barligi basqariw tarawı menen baylanisli. Basqariw tarawın qanshelli rawajlandirsaq, insan-jamiyet-jamaat-mamleket princibi arqali oz ornin tawadi. Harbir insan jasliginan baslap bilim alıp, oz aqilin, bilim konlikpesin arttirip barsa gana jamiyetke kerek insanga aylanadi. Eger bilim sapasi insanda azzi bolsa, ol insan basqariwshi emes, basqariliwshi yagniy jumisshi esaplanadi. Bilim, aqıl darejesi jetpey turip oz kasibin iyelegeni menen de ozinde qanday da bir basqariw qabileti rawajlangan bolwi kerek. Mamleketimiz rawajlanıp atirgan waqıtta koplegen imkaniyatlardan paydalanıp qaliwimiz kerek. Sonsha uris jillari basım astında jasagan ata-babalarimiz, solardin waqtında da qanshadan-qansha basqariwshilar shiqqan. Harbir insan oz mamleketi ushin jan kuydirip, hesh bolmasa oz kasibin basqariw bilse ulken ules qosqan boladi.

Paydalanilgan adebiyatlar:

1. N.K.Yoldoshev, B.I.Nabpkov, O.A.Aripov, O.Axmedov "MENEJMENT TEORIYASI" NAMANGAN 2016
2. M. Maxkamova, S. Yuldasheva, Sh. Xolmatova, O. Shmigun "MENEJMENT" «SHARQ» NASHRIYOT-MATBAA AKSIYADORLIK KOMPANIYASI BOSH TAHRIRIYATI TOSHKENT — 2007
3. X.A. MUXITDINOV, A.A. SOBIROV "BOSHQARUV NAZARIYASI" C ho'lon nom idagi nashriyot-m atbaa ijodiy uyi. Tashkent ~ 2012